

عوامل جامعه شناختی موثر بر مصرف سیگار در بین زنان و

دختران شهر تهران

علی اصغر سعیدی^۱، شکوه دیباجی فروشانی^۲، سید احمد فیروزآبادی^۳

تاریخ دریافت: ۸۹/۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۰/۲۹

چکیده

پرسش عمده تحقیق حاضر بررسی علل اجتماعی مصرف سیگار در بین زنان و دختران بالای ۱۳ سال در سطح شهر تهران است. مبنای نظری این مقاله را نظریه‌های گیدنز، سادرلند و برایت وایت و گزینش عقلانی، تشکیل می‌دهند. این تحقیق، با روش پیمایش که با حجم نمونه ۳۴۷ نفر و با پرسشنامه در شهر تهران انجام شده است. نتایج مدل تحقیق نشان می‌دهد که شش متغیر واکنش اجتماعی، عاملیت، هنجارشکنی، رهایی از فشار عصبی، سیگاری بودن همسر و ریسک به طور همزمان بر مصرف پنهانی سیگار مؤثرند و تعداد سیگار مصرفی، همزمان با واکنش شرمنده‌ساز و سنت‌گرایی در ارتباط است.

واژگان کلیدی: سیگار، زنان، مسائل اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی، تهران

^۱دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، saeidi@ut.ac.ir

^۲کارشناس ارشد مطالعات اجتماعی زنان، shokodibaji@yahoo.com

^۳استادیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، afirouzabadi@ut.ac.ir

مقدمه

بدون تردید، در دوران معاصر جهانی شدن به مثابه پدیده‌ای فراگیر و تاثیرگذار، حاصل موجی عظیم از تغییرات و تحولات است که ساختارهای سنتی، بومی و ملی و بنیانهای هویتی تمام جوامع بشری و به خصوص قشر زنان و جوانان را با چالش بزرگ مواجه ساخته است. جامعه زنان در ایران نیز به سبب گذار از سنت به تجدد وضعیتی مشابه با دیگر کشورهای همسایه دارد. به هم ریختن هنجارهای سنتی، نهادینه نشدن آزادی، تغییرات اجتماعی همچون افزایش میزان آگاهی و مشارکت اجتماعی، اشتغال و تحصیلات زنان، جایگاه و موقعیت آنان را در اجتماع تغییر داده است. به موازات این دگرگونی‌ها، تغییراتی نیز در گرایش آنان به مواد مخدر از جمله سیگار را میتوان مشاهده کرد.

چندین دهه است که سیگار برای سلامتی انسان ماده‌ای مضر شناخته شده است.^۱ همچنین، طبق گزارش "سازمان بهداشت جهانی" سیگار جزء مواد مخدر و اعتیادآور معرفی شده است.^۲ اعتیاد به نیکوتین به اندازه هروئین خطرناک (ابادینسکی، ۱۳۸۴، ص ۱۹) و وابستگی به آن پیش رونده است (همان، ص ۱۴). اما با این وجود هنوز سیگار اولین عامل مرگ و میر قابل پیشگیری محسوب می‌شود (حیدری و دیگران، ۱۳۸۱، ص ۱) و به نظر می‌رسد آگاهی مردم از خطرهای آن، سبب قطع مصرف آن نشده است. علاوه بر این، سیگار کشیدن زنان در جامعه ما رفتاری ضد ارزش محسوب می‌شود و دارای قبح اجتماعی است. با وجود تمامی هزینه‌های مالی، جانی و اعتباری که مصرف سیگار برای زنان به همراه دارد، شاهد روند افزایشی آن در مجامع عمومی و به خصوص در جمعیت زنان هستیم. طبق گزارش کشوری دخانیات، میزان دختران نوجوان سیگاری ۱۰/۲ درصد در مقابل ۲/۱ درصد زنان بزرگسال سیگاری است، در حالی که این نسبت در بین پسران نوجوان ۱۴/۸ درصد در مقابل ۲۲/۲ درصد مردان سیگاری است. الگوی مصرف محصولات دخانی-سیگار و قلیان در سطح میدین شهر تهران (شریفی و دیگران ۱۳۸۵) نشان می‌دهد مصرف سیگار در بین زنان در حد سه برابر افزایش یافته و در آقایان از رشد کمی برخوردار است. همچنین شواهد موجود در جامعه ایران بیانگر این است که مصرف سیگار در بین زنان تابع الگویی

۱- اگرچه سیگار ابتدا به منزله ماده ای آرام بخش و مسکن در بین مردم شناخته شده بود، بعد ها به مضر بودن آن پی برده و در سال ۱۹۵۰ ماده ای مضر برای سلامتی معرفی شد و آن را ماده ای خطرناک، بیماری-زا و مرگبار معرفی کردند (امامی و دیگران، ۱۳۸۲، ص ۴۷)

۲- سیگار در سال ۱۹۹۸ توسط سازمان بهداشت جهانی ماده ای مخدر و اعتیادآور شناخته شد. نیکوتین که ماده اعتیاد آور سیگار است، نوعی ماده مخدر است که معیار خاصی برای اجبار در مصرف و وابستگی بالقوه به آن موجود است (ابادینسکی، ۱۳۸۴، ص ۱۹)

پنهانی است. زنان مانند مردان به صورت آشکار و علنی مبادرت به مصرف سیگار نمی‌کنند. بنابراین، آمارهای موجود نمی‌تواند بیانگر جمعیت واقعی مصرف‌کنندگان سیگار در بین زنان باشد و در برگیرنده جمعیت پنهان مصرف‌کنندگان نیست. درک وسعت و کثرت مصرف سیگار و عوامل مؤثر بر سوء مصرف آن در بین زنان، نیازمند مطالعات چند بعدی و طولی است.

بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره سیگار تا به امروز به بررسی شیوع، آگاهی، نگرش و علل فردی، خانوادگی و اجتماعی - اقتصادی در بین پسران و یا در بین دختران و پسران توأمان پرداخته و هیچ یک به بررسی علل اجتماعی مصرف سیگار در بین دختران به تنهایی نپرداخته‌اند. از آنجایی که در جامعه ایرانی بار منفی این رفتار برای دختران و زنان از پسران و مردان متفاوت است و معناهای اجتماعی و فرهنگی خاص خودش را دارد، آسیب شناسی آن نیز متفاوت از پسران و مردان است و مسائل آن‌ها باید مستقل از پسران و مردان بررسی شود (صدیق سروستانی، ۱۳۷۹، ص ۹۸). در مجموع درحوزه آسیب‌شناسی اجتماعی به مسائل و آسیب‌های زنان به اندازه مردان توجه نشده است (همان) و سیگار نیز جز همین مسائل است.

هدف این مقاله، بررسی علل اجتماعی مصرف سیگار در بین زنان و دختران است. بدین معنا که سن شروع مصرف سیگار دچار چه تغییراتی شده‌است و متاثر از چه عواملی است؟ الگوی مصرف سیگار متاثر از چه عواملی است؟ نسبت فایده و هزینه اجتماعی در بین مصرف‌کنندگان سیگار به چه صورت است؟ مصرف علنی/پنهانی سیگار متاثر از چه عواملی است؟ میزان سیگار مصرفی از چه عواملی تأثیر می‌پذیرد؟

مطالعات پیشین

بررسی پژوهش‌هایی در این خصوص نشان می‌دهد که ادبیات مربوط به این رشته در چند دسته کلی قرار می‌گیرد: یک سری از این مطالعات مربوط به تحقیقات تاریخی است. دسته دیگر مطالعات مربوط به آمار و شیوع مصرف سیگار در مناطق و کشورهای مختلف است. دسته سوم از مطالعات انجام‌شده به بررسی علل مصرف سیگار با متغیرهای مختلف مانند نگرش، آگاهی، نقش خانواده، دوستان و همسالان، محیط مدرسه و ویژگی‌های مرتبط با فرد مانند سن، جنس، پایگاه اقتصادی، درآمد و نوع شغل می‌پردازد (دیباجی فروشانی، ۱۳۸۷، صص ۳۴-۱۲) اگر چه همه این پژوهش‌ها یافته‌های ارزشمندی داشتند، ولی پرسش‌های آنها بیشتر در حد شناسایی بوده و مبتنی بر نظریه نبودند. اما در میان این آثار می‌توان به دو پژوهش دیگر اشاره کرد که مبتنی بر نظریه بوده‌اند. یکی از آنها پژوهشی است که در آن سیده فاطمه سید فاضل پور و دیگران (۱۳۸۳) به بررسی نگرش دانشجویان درباره سیگار کشیدن بر اساس نظریه کنش منطقی پرداخته‌اند. پژوهش دیگری که مبتنی بر نظریه بوده و تنها پژوهشی است که از دیدگاه نظری علوم

اجتماعی به موضوع سیگار پرداخته است، توسط صدیق سروستانی (۱۳۸۲) به اجرا در آمده است. این پژوهش به بررسی وضع موجود سوء مصرف مواد مخدر از جمله سیگار در بین دانش آموزان در سطح کشور می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش، به دلیل ملی بودن طرح، همه دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی و تمامی دانش‌آموزان مقطع متوسطه ایران تشکیل می‌دهد. اما یافته‌های این پژوهش در سطح استان تهران نشان داد که دانش‌آموزان در مرحله اول بیش از هر ماده مخدر دیگری در معرض خطر کشیدن سیگار، در مرحله دوم در معرض خطر مصرف مشروبات الکلی و در نهایت در معرض خطر استعمال تریاک قرار دارند. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد که افزایش میزان اعتقادات دینی باعث کاهش تعداد دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار می‌شود. افزایش انسجام خانوادگی کاهش تعداد دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار را به دنبال دارد، افزایش کنترل خانوادگی به کاهش تعداد دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار کمک می‌کند، افزایش دوستان و همسالان نابهنجار بر افزایش میزان دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار مؤثر است، فضای آلوده به مواد مخدر و مشروبات الکلی مدرسه بر افزایش میزان دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار اثر دارد و فضای آلوده به سیگار و نوارهای مبتذل مدرسه بر افزایش میزان دانش‌آموزان در معرض خطر مصرف سیگار مؤثر است.

چارچوب نظری

پسچیدگی عوامل مؤثر بر این پدیده سبب شده است که هر گروه از پژوهشگران آن را از دیدگاهی خاص بررسی کنند. در این مقاله نیز با اتکا به نظریه‌های گیدنز و نظریه‌های انحرافات به بررسی علل جامعه شناختی مصرف سیگار در بین دختران و زنان پرداخته می‌شود.

گیدنز: مهمترین تقابل برای گیدنز، تقابل فرهنگ سنتی و پسااستی است و به اعتقاد او جامعه امروز هر روز پسااستی‌تر می‌شود. اگر در جامعه‌ای سنت حاکم باشد، گزینه‌های عمل برای افراد از پیش توسط سنت تعیین شده است. البته، این بدان معنا نیست که نمی‌توان با سنت چالش کرد، ولی به هر حال گستره و میزان آن به نسبت قابل اعتنا نیست. اما در زمانه پسااستی، دیگر چندان به میراث گذشته نمی‌اندیشیم و با آینده‌ای باز و حق انتخاب بیشتر روبه رو هستی (گیدنز، ۱۳۸۴، صص ۳۰-۲۹) در دوره پسااستی، برخلاف دوره سنتی چگونگی رفتار به سؤالی جدی تبدیل و جامعه بسیار باز اندیشانه‌تر می‌شود (همان، صص ۳۰). در چارچوب جوامع جدید، "خود" دگرگونی یافته را باید از طریق کاوش‌های شخصی دریابیم و آن را به مثابه بخشی از فرآیند تماس متقابل بین تغییرات شخصی و اجتماعی بسازیم و استوار نگاه داریم و این یعنی همان رشد عاملیت (گیدنز، ۱۳۷۸، صص ۵۷). در جوامع سنت‌زدا، افراد با آینده‌ای باز رو به رو هستند و حق انتخاب‌های متعدد برایشان فراهم می‌شود. افراد باید در مورد بسیاری از چیزها تصمیم بگیرند. در اثر وقوع چنین فرآیندهای شخصی است که وقتی سنت نتواند برای افراد کاری کند، ترکیب

قدرتمندی از رهایی و نگرانی شکل می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۸۴، ص ۶۰) از نظر گیدنز انسان مدرن همواره در معرض انواع شوک‌های فرهنگی قرار دارد (همان، ص ۴۶). ریسک یا احتمال خطر، چیز جدیدی نیست و همیشه در زندگی محتمل بوده است. آنچه تغییر کرده، ماهیت ریسک است. این‌ها همه ناظر بر به وجود آمدن جامعه‌ای ریسکی است که متأثر از پایان طبیعت و پایان سنت است (گیدنز، ۱۳۷۹، صص ۱۲ و ۵۸).

در این حالت، ما از دوره ریسک خارجی^۱ به دوره ریسک تولید^۲ شده وارد شده‌ایم (گیدنز، ۱۳۷۹، صص ۵۷-۵۶). ریسک تولید شده، تنها ریسک است، اما نوع جدید آن است. ریسک تولید شده تنها به دخالت انسان در طبیعت مربوط نمی‌شود، بلکه به تغییر اجتماعی در جامعه اطلاعاتی بر اساس درجه بازاندیشی بالا نیز مرتبط است (پیرسون، ۱۳۸۰، ص ۱۸۲). البته، فرق است بین خطر کردن ارادی و خطرهایی که در قید و بندهای زندگی اجتماعی یا الگوهای تعهدآور شیوه زندگی نهفته است. محیط‌های آکنده از خطرهای نهادینه شده، موقعیت‌هایی فراهم می‌آورند که در متن آنها افراد می‌توانند حتی در مورد جان خود نیز خطر کنند. ادامه سیگار کشیدن به رغم آگاهی از خطرهای مسلم آن برای سلامتی، ممکن است نشانه نوعی بی‌باکی باشد که فرد را از نظر روانی اقناع می‌کند (گیدنز، ۱۳۷۹، ص ۱۷۸).

نظریه‌های انحرافات: سادرلند در نظریه پیوند افتراقی می‌گوید افراد کج‌رفتاریها را در گروه‌های اولیه می‌آموزند. وی چهار جنبه تماس با الگوهای کجرو و غیر کجرو (فراوانی، دوام، اولویت و شدت) را معرفی کرده است (رابینگتن، ۱۳۸۲، ص ۱۰۲). نکته اصلی نظریه سادرلند، این است که افراد به این علت کج‌رفتار می‌شوند که تعداد تماس‌های انحرافی آنان بیشتر از تماس‌های غیر انحرافی‌شان است. این تفاوت تعامل افراد با کسانی که ایده‌های کج رفتارانه دارند نسبت به افرادی که از ایده‌های هم‌نوایانه برخوردارند، علت اصلی کج‌رفتاری آن‌ها شناخته شده است. سادرلند در سطح تعامل اجتماعی مدعی شد که افراد به همان شیوه‌ای که یاد می‌گیرند از قوانین تبعیت کنند، به همان شیوه هم یاد می‌گیرند که کج-رفتار بشوند. بنابراین، سادرلند معتقد است که کج‌رفتاری را با اصول یادگیری اجتماعی بهتر می‌توان تبیین کرد، تا با اصول روان‌شناختی مرضی (صدیق سروسستانی، ۱۳۸۳، صص ۱۷-۱۶). تداوم و گسترش این اندیشه با تأثیر پذیری از مکتب کنش متقابل نمادین توسط سادرلند و دانشجویش، به ویژه کرسی، در دهه‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ انجام گرفت (ممتاز، ۱۳۸۱، ص ۹۰).

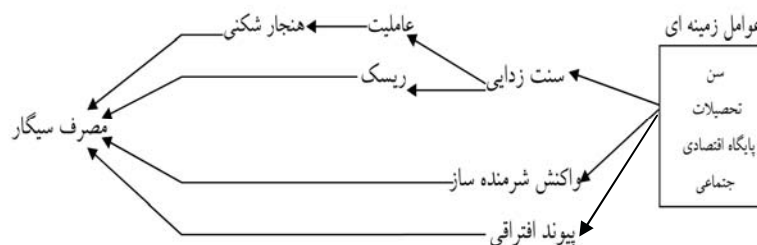
از نظر برایت‌وایت، شرم‌نده‌سازی نوعی ابراز عدم تأیید اجتماعی نسبت به رفتاری خاص برای تحریک ندامت در شخص خلافکار است. برایت‌وایت، از دو نوع شرم‌نده‌سازی صحبت می‌کند: ۱-

^۱ ریسک خارجی یا عدم قطعیت خارجی، ریسک‌هایی که منشاء خارجی دارد.

^۲ ریسک تولید شده یا عدم قطعیت تولید شده ناشی از آگاهی بشر است.

شرمنده سازی جداکننده؛ که طی آن کج رفتار، مجازات، بدنام، طرد و در نتیجه از جامعه همنوایان تبعید می‌شود ۲- شرمنده‌سازی پیوند دهنده؛ که ضمن اعلام درک احساس کجرفتار و نادیده گرفتن تخلف وی و حتی ابراز احترام به او، نوعی احساس تقصیر در او ایجاد می‌کند و در نهایت او را از ادامه کجرفتاری باز می‌دارد و از بازگشت او به جمع همنوایان استقبال می‌کند (صدیق سروستانی، ۱۳۸۳، صص ۲۱-۲۲). در بیان ساز و کار عقلانی، بکر (۱۹۶۸) تبیین موقعیتی ارائه داده و در آن مدعی شده است کجروان بالقوه، بسته به نتایج برآورد هزینه و نفع، فعالیت‌های مشروع و یا نامشروعی را مرتکب می‌شوند. به نظر او، این افراد هنگام تصمیم‌گیری برای ارتکاب اعمال نامشروع، خطر دستگیری را به مثابه هزینه جرم در نظر می‌گیرند و میزان آن را نسبت به منافع اقتصادی رفتار مورد نظر (در صورتی که با موفقیت به پایان برسد) می‌سنجند. او کار را با این پیش‌فرض آغاز می‌کند که میل به کسب منافع اقتصادی، علت تمایل به ارتکاب رفتارهای مجرمانه است و سه عنصر زیر را عناصری تعیین‌کننده در تحقق جرم می‌داند: "وجود هدف مناسب"، "مهارت بزهکار" و "سرانجام" پیش آمدن فرصت" (همان). بعضی از هزینه‌های ارتکاب اعمال ناهنجار، طرد اجتماعی، تنبیه، از دست دادن پذیرش اجتماعی و ضررهای مالی است (صادقی، ۱۹۹۶، ص ۹۳).

با توجه به موارد بالا مدل نظری پژوهش در زیر آمده است:

روش شناسی

روش مقاله حاضر، پیمایش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه است. در این مقاله با توجه به فرضیه‌ها و متغیرهای مورد نظر، پرسشنامه تنظیم شد و پس از پیش‌آزمون و بررسی اعتبار آن، اصلاح‌های لازم در آن صورت گرفت. در نهایت، پرسشنامه نهایی با تعداد ۱۰۵ پرسش و گویه با استفاده از تکنیک مصاحبه حضوری تکمیل شد.

جامعه آماری

جامعه آماری یا جمعیت مورد بررسی این پیمایش، شامل تمامی زنان و دختران ۱۳ سال به بالای ساکن شهر تهران (در سال ۱۳۸۷) است که مصرف سیگارشان به صورت گهگاهی یا روزانه است و ترک کرده‌ها را نیز در بر می‌گیرد.

روش نمونه‌گیری

پس از پیش‌آزمون (دییاجی فروشانی، ۱۳۸۷، ص ۹۱) به این نتیجه رسیدیم که انتخاب خانوار و فرد مبتلا به این مشکل از طریق انتخاب خانوار و مراجعه به واحد مسکونی بسیار مشکل، هزینه‌بر و حتی غیر ممکن است. با توجه به مسائل مطرح شده، در جمع‌آوری اطلاعات، در آزمون اصلی روش نمونه‌گیری را تغییر داده و مراجعه به مکان‌های عمومی مثل پارک‌ها، کافی‌شاپ‌ها، مراکز تفریحی و غیره را در نظر گرفته، با آموزش خاصی که به پرسشگران داده شد، از آنها خواسته شد که با مراجعه به این مکان‌ها در صورتی که با خانمی سیگاری مواجه شدند، اقدام به مصاحبه و تکمیل پرسشنامه کنند. در ضمن، مکان‌های مورد بررسی به گونه‌ای انتخاب شد تا پراکندگی لازم در تمامی نقاط شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تهران در آن لحاظ شود. بدین منظور، با توجه به نامعلوم بودن حجم جامعه آماری نخست حجم نمونه با ضریب‌های آماری معینی برآورد شد که تعداد نمونه مورد نظر متناسب با هزینه، زمان و امکانات دیگر ۳۲۴ برآورد شد. بنابراین لازم ذکر است که نتایج این مقاله قابل تعمیم به کل شهر تهران نیست.

تعریف نظری متغیرها

- سنت زدایی: این موضوع را گیدنز به شکل ساده‌ای بیان می‌کند جایی که گذشته سلطه خود را بر آنچه افراد انجام می‌دهند، از دست داده است یا تنها یکی از دلایل کارهایی است که فرد انجام می‌دهد، عادات گذشته فقط راهنمایی محدود برای کنش فرد است، در حالی که آینده به طور جبری آغوش علاقه خود را بر زمینه‌های بی‌شمار گشوده است (پیرسون، ۱۳۸۰، ص ۳۶).

- هنجارشکنی (شکستن هنجارهای مرسوم در جامعه): برای تدوین مفهوم هنجار شکنی، تعریف هنجار لازم به نظر می‌رسد. هنجار، معادلی است که برای کلمه نرم به کار برده می‌شود. فرض بر این است که رفتار بهنجار مورد تأیید و تصویب جامعه است، درحالی که رفتار نا بهنجار منفور و مغضوب جامعه است. فرض دیگر این است که بررسی اخلاقی کجروی و نابهنجاری با احکام ارزشی همراه است، در حالی که کجروی در مفهوم مطلق علمی باید از هرگونه جبهه‌گیری ارزشی محقق چه عینی،

چه ذهنی، چه مثبت و چه منفی میرا باشد. کجروی یا ناهنجاری، مفهومی نسبی است و هم در مکان و هم در زمان تغییر می‌کند (نیک گهر، ۱۳۸۳، ص ۲۶۳).

- **پیوندهای افتراقی:** سادرلند در نظریه پیوند افتراقی می‌گوید افراد کج رفتاریها را در گروههای اولیه می‌آموزند. وی چهار جنبه تماس با الگوهای کجرو و غیر کجرو (فراوانی، دوام، اولویت و شدت) را معرفی کرده است (رابینگتن، ۱۳۸۲، ص ۱۰۲).

- **واکنش شرمنده ساز:** برای تدوین این مفهوم، تعریف شرمنده سازی لازم به نظر می‌رسد. از نظر برایت وایت، شرمنده سازی نوعی ابراز عدم تأیید اجتماعی نسبت به رفتاری خاص برای تحریک ندامت در شخص خلافکار است (صدیق سروستانی، ۱۳۸۳، ص ۲۱).

- **خطر جویی:** خطر جویی، رفتاری است که به موجب آن فرد خودش را در معرض آسیب جسمانی یا مرگ قرار می‌دهد. هر چند، خطر جویی هم در مورد خطرهای غیر قابل اجتناب و هم در مورد خطرهای غیر ضروری صدق می‌کند، در این مدخل تأکید بر خطرهای غیر ضروری است (برونو، ۱۳۷۳، ص ۲۸۳).

- **عاملیت:** گیدنز نقش عامل و کنشگر را به نسبت رویکردهای نظری دیگر بیشتر جلوه می‌دهد و در دستگاه نظری او عامل، قدرت ویژه‌ای دارد. به اعتقاد او مستقل از اینکه کنشگران می‌دانند هر روز چه می‌کنند، ساختی وجود ندارد. در نگاه گیدنز ساخت در خاطرات و اعمال اجتماعی عامل‌ها بروز می‌کند و نوعی نظم مجازی از روابط قابل تغییری است که خود را صرفاً از طریق سرنخ‌های ذهنی و رفتار اجتماعی کنشگران نشان می‌دهد. از نظر او اگر مردم به راههای نهادینه شده انجام امور (ساختها) بی-اعتنایی نمایند و یا آنها را به نحو متفاوتی بازسازی کنند، ساختها قابل تغییر و حتی جایگزینی‌اند (گیدنز، ۱۳۸۴، ص ۲۱).

فرضیات

- ۱- بین گروه سنی پاسخگویان والگوی مصرف سیگار رابطه وجود دارد.
- ۲- میانگین سن شروع مصرف سیگار برحسب گروههای سنی (نوجوان، جوان، میانسال، بزرگسال) پاسخگویان متفاوت است.
- ۳- میانگین سن شروع مصرف سیگار برحسب پایگاههای اقتصادی-اجتماعی متفاوت است.
- ۴- میانگین نسبت فایده-هزینه اجتماعی مصرف سیگار بر حسب گروههای سنی پاسخگویان متفاوت است.
- ۵- میانگین نسبت فایده-هزینه اجتماعی مصرف سیگار برحسب پایگاههای مختلف اقتصادی-اجتماعی متفاوت است.

- ۶- بین میزان تحصیلات پاسخگویان و نسبت فایده-هزینه اجتماعی رابطه وجود دارد.
- ۷- بین پیوند افتراقی و تعداد سیگار مصرفی رابطه وجود دارد.
- ۸- میانگین سن شروع مصرف سیگار بر حسب عاملیت متفاوت است.
- ۹- بین عاملیت و الگوی مصرف سیگار رابطه وجود دارد.
- ۱۰- بین عاملیت و مصرف پنهانی سیگار رابطه وجود دارد.
- ۱۱- بین واکنش شرم‌نده ساز و مصرف پنهانی سیگار رابطه وجود دارد.
- ۱۲- بین اعتقاد به رفتارهای سنت زدا و مصرف علنی سیگار رابطه وجود دارد.
- ۱۳- بین هنجارشکنی و مصرف پنهانی سیگار رابطه وجود دارد.
- ۱۴- بین هنجار شکنی و تعداد سیگار مصرفی رابطه وجود دارد.
- ۱۵- بین خطر جویی و تعداد سیگار مصرفی رابطه وجود دارد.

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های جمعیتی نمونه

دامنه سنی پاسخگویان بین ۱۴ تا ۷۲ و میانگین سنی آنان ۲۹ سال بوده، بیش از نیمی (۵۶ درصد) از آنان مجردند. بیشتر (۷۵/۸ درصد) آنان در پایگاه اقتصادی-اجتماعی متوسط قرار می‌گیرند. متوسط تحصیلات پاسخگویان در حدود فوق دیپلم (میانگین ۱۳/۳۳ سال) است و بیش از نیمی (۵۵ درصد) از آنان از تحصیلات دانشگاهی برخوردارند. بیشتر پاسخگویان در سنین نوجوانی و جوانی و فقط ۷/۱ درصد در میانسالی مصرف سیگار را شروع کرده‌اند. ۳۱/۹ درصد پاسخگویان یک سال و کمتر است که مصرف سیگار را شروع کرده‌اند و بقیه دو سال و یا بیشتر سابقه مصرف سیگار دارند. فقط ۷/۶ درصد پاسخگویان سیگاری قهار^۱ هستند، الگوی غالب مصرف سیگار در بین پاسخگویان، مصرف روزانه است و فقط ۱۶ درصد آنان اصرار زیادی به پنهان نگاه داشتن سیگار کشیدن خود دارند.

الگوی مصرف سیگار

الگوهای مختلف مصرف سیگار براساس استاندارد سازمان جهانی بهداشت (سازمان بهداشت جهانی ۱۹۹۸، به نقل از امامی و دیگران) عبارتند از: افراد سیگاری روزانه (کسی که در روز دست کم یک نخ سیگار می‌کشد)، سیگاری تفنی (کسی که هر روز سیگار نمی‌کشد)، ترک کرده (کسی که قبلاً سیگاری

^۱ Heavy smoker، کسی که در شبانه روز بیش از بیست نخ سیگار می‌کشد (امامی، ۱۳۸۲، ص ۴۸)

روزانه یا تفننی بوده، ولی در زمان انجام مطالعه سیگار نمی‌کشید (تقسیم شدند). رابطه گروه سنی و عاملیت با الگوی مصرف سیگار در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱: رابطه گروه سنی با الگوی مصرف سیگار

ترک کرده	روزانه	گهگاهی	الگوی مصرف گروه سنی
۲۴/۴	۲۶/۸	۴۸/۸	نوجوان
۱۴/۳	۴۴/۳	۴۱/۴	جوان
۱۴/۹	۶۲/۲	۲۳	میانسال
۳۳/۳	۳۳/۳	۳۳/۳	بزرگسال
۱۶/۸	۴۵/۴	۳۷/۸	جمع

$\chi^2 = ۲۰/۴$ $df = ۶$ $Sig = ۰/۰۰۲$ $V = ۰/۱۷$

نتایج جدول فوق حاکی از تفاوت الگوی مصرف سیگار در بین گروههای سنی مختلف است. آزمون کای اسکور این تفاوت را معنادار نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که الگوی غالب مصرف سیگار در نوجوانان به صورت گهگاهی، در جوانان و میانسالان بیشتر به صورت روزانه و الگوی مصرف سیگار در بین زنان بزرگسال نیز الگویی یکسان است. که در تحلیل آن می‌توان گفت در سنین جوانی و میانسالی به دلیل استقلال و عاملیت بیشتر آنها نسبت به سنین نوجوانی الگوی مصرف غالب آنها نیز از گهگاهی به روزانه تغییر می‌کند. اما در سنین بزرگسالی به علت بیماری و عوارض ناشی از دخانیات عده‌ای سیگارشان را ترک و عده‌ای نیز مقدار مصرفشان را کم می‌کند و بنابراین در این سنین دارای الگوی یکسانی هستند.

جدول ۲: رابطه میزان عاملیت و الگوی مصرف سیگار

عاملیت	الگوی مصرف	گهگاهی	روزانه	ترک کرده
کم	۵۱/۱	۳۴	۱۴/۹	
متوسط	۳۵/۷	۳۷/۵	۲۶/۸	
زیاد	۳۵/۴	۵۰/۷	۱۴	
جمع	۳۷/۷	۴۶/۱	۱۶/۳	

$\chi^2 = ۱۰/۰۰۳$ $df = ۴$ $Sig = ۰/۰۴۰۰$ $V = ۰/۱۲$

همچنین چنانچه در جدول ۲ آمده است بین عاملیت‌های متفاوت پاسبخگویان با الگوی مصرف سیگار تفاوت وجود دارد. آماره کای-اسکوئر این رابطه را معنادار نشان می‌دهد. با ملاحظه درصدهای موجود در جدول دیده می‌شود، هر چه میزان عاملیت فرد بیشتر می‌شود، الگوی مصرف سیگار آنها نیز از حالت گهگاهی به سمت مصرف روزانه تغییر می‌کند.

در رگرسیون لجستیک متغیرهای وارد در مدل عبارت بود از: ریسک، عاملیت، رهایی از فشار عصبی، اعتقاد به گفته‌های پزشکان، سن، وضع تاهل، سنت‌گرایی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، شکل فراغت (روجک، ۱۳۸۸) تجربه لذت، واکنش شرمندساز، پیوند افتراقی، سیگاری بودن پدر، مادر، برادر یا خواهر، عمه یا خاله، دایی یا عمو و سیگاری بودن شخص مورد علاقه و محبوب پاسبخگو.

متغیر وابسته نیز الگوی مصرف سیگار (به مصرف سیگار ادامه می‌دهد یا ترک کرده است) است. معنی‌داری مدل در مقیاس خی‌دو ۰/۰۰۳ بوده است. درصد پیش‌بینی صحیح پس از دو مرحله ورود متغیرها ۸۴/۴ درصد بوده است. عوامل موثر بر ادامه دادن به مصرف سیگار عبارت است از: سیگاری بودن خویشاوندان یعنی عمو یا دایی و هنجارشکنی.

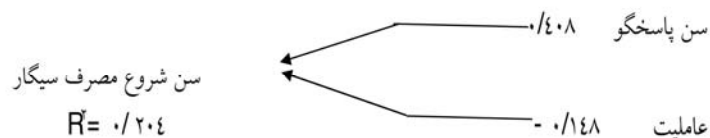
سن شروع مصرف سیگار

مؤلفه‌های سن شروع مصرف سیگار که در جدول ۳ و در ستون متغیرها آمده‌است، در ابتدا مورد سنجش قرار گرفتند و میانگین و انحراف معیار آن محاسبه و به‌طور مجزا در این جدول ارائه شده است.

جدول ۳: رابطه سن شروع مصرف سیگار با گروه سنی، عاملیت، پایگاه اقتصادی-اجتماعی

سطح معناداری	F	انحراف معیار	تعداد	میانگین	متغیرها	
۰/۰۰۰	۲۹/۲۰۷	۲/۰۶۷	۴۱	۱۴/۶۸	نوجوان	
		۴/۰۴۰	۲۰۱	۱۹/۱۶	جوان	
		۸/۳۲۸	۷۲	۲۲/۶۷	میانسال	
		۷/۲۸۶	۲۱	۲۵/۷۶	بزرگسال	
۰/۰۰۰	۱۱/۶۳۱	۷/۲۶	۴۵	۲۲/۷۸	کم	
		۷/۳۳	۵۴	۲۱/۵۷	متوسط	
		۵/۰۱	۲۲۸	۱۸/۸۳	زیاد	
۰/۰۰۰	۱۲/۰۲۲	۷/۵۹۴	۷۸	۲۲/۶۰	پایین	
		۵/۱۸۳	۲۵۱	۱۹/۰۱	متوسط	
		۲/۹۹۲	۷	۱۷/۴۳	بالا	

همانطوری که در جدول ۳ مشاهده می‌شود نتایج حاصل از آزمون‌های استنباطی مبین آن است که سن شروع مصرف سیگار بر حسب گروه‌های سنی مختلف، پایگاه اقتصادی-اجتماعی مختلف و میزان عاملیت مختلف پاسخگویان تفاوت آماری معناداری نشان می‌دهد. به طوری که میانگین سن شروع مصرف سیگار در سنین نوجوانی پایین‌تر است. میانگین سن شروع مصرف سیگار بر حسب میزان عاملیت، تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. به طوری که میانگین سن شروع مصرف سیگار برای افرادی که میزان عاملیت کمی دارند ۲۲/۷ سالگی است. در حالی که سن شروع مصرف سیگار در افرادی که میزان عاملیت زیادی دارند، به ۱۸/۸ سالگی کاهش می‌یابد. همچنین هر چه پایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد بالاتر باشد، سن شروع مصرف سیگار پایین‌تر می‌آید. در تحلیل رگرسیون چند متغیری سن شروع مصرف سیگار دو متغیر به طور همزمان وارد معادله شده و ضریب تبیین بدست‌آمده برابر با ۲۰ درصد و ضریب تبیین اصلاح شده ۱۹ درصد است. بنابراین می‌توان گفت متغیرهای سن پاسخگو و عاملیت بر متغیر سن شروع مصرف سیگار مؤثر است.

مصرف پنهانی سیگار

منظور از مصرف پنهانی سیگار، مصرف سیگار در تنهایی و خلوت و داشتن واژه از حضور دیگری در حین مصرف آن است و منظور از مصرف آشکار سیگار آن است که فرد در حضور دیگران به مصرف سیگار مبادرت کرده و واژه‌های از دیدن دیگران ندارد. رابطه عاملیت، واکنش شرمنده ساز، سنت زدایی و هنجارشکنی با مصرف پنهانی سیگار در جدول ۴ آمده است.

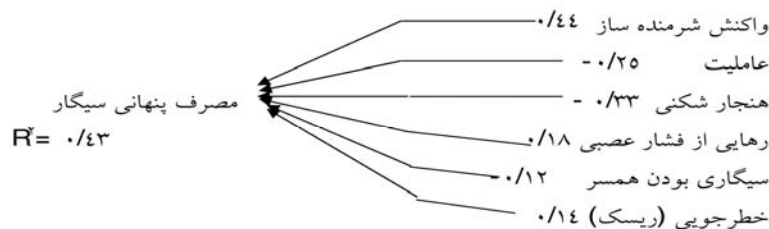
جدول ۴: رابطه مصرف پنهانی با عاملیت، واکنش شرمنده ساز، سنت زدایی، هنجار شکنی

جمع	اصرار در پنهان نگاه داشتن مصرف سیگار			متغیرها	
	زیاد	متوسط	کم		
۱۰۰	۶۸/۸	۱۴/۶	۱۶/۷	کم	عاملیت
۱۰۰	۶۷/۹	۱۹/۶	۱۲/۵	متوسط	
۱۰۰	۳۱/۳	۳۰	۳۸/۷	زیاد	
۱۰۰	۳۱/۳	۲۵/۷	۴۳	کم	واکنش شرمنده ساز
۱۰۰	۴۷/۴	۳۵/۱	۱۷/۵	متوسط	
۱۰۰	۸۰	۱۲/۷	۷/۳	زیاد	
۱۰۰	۵۵/۵	۲۶/۹	۱۷/۶	کم	سنت زدایی
۱۰۰	۳۴/۳	۲۵	۴۰/۷	متوسط	
۱۰۰	۳۱/۲	۲۷/۱	۴۱/۷	زیاد	
۱۰۰	۶۰/۳	۲۵/۴	۱۴/۳	کم	هنجار شکنی
۱۰۰	۵۰/۸	۲۴/۶	۲۴/۶	متوسط	
۱۰۰	۳۱/۹	۲۷/۵	۴۰/۶	زیاد	

آزمون کای اسکوتر رابطه بین عاملیت و مصرف پنهانی سیگار را معنادار ($\text{Sig} = 0/000$) نشان می‌دهد (ضریب d سامرز آن نیز $0/35-$ و ضریب tau-b آن $0/3-$ است). با توجه به داده‌های جدول فوق، هر چه میزان عاملیت فرد افزایش یابد، فرد اصرار کمتری در پنهان نگاه داشتن سیگار خود خواهد داشت و نگرانی نسبت به علنی شدن آن ندارد. همچنین این جدول نشان می‌دهد تفاوت آماری معناداری بین واکنش شرمنده ساز و مصرف پنهانی سیگار وجود دارد (ضریب d سامرز آن $0/33$ ، ضریب tau-b آن $0/33$ و $\text{Sig} = 0/000$). به عبارت دیگر هرچه فرد واکنش شرمنده ساز بیشتری دریافت کند، بیشتر سعی در پنهان نگاه داشتن این رفتار خود خواهد کرد. بین میزان سنت‌زدایی و میزان اصرار

در پنهان نگاه داشتن مصرف سیگار نیز تفاوت معناداری وجود دارد (ضریب d سامرز آن $0/22-$ ، ضریب τ - b آن $0/22-$ و $\text{Sig} = 0/000$) همچنین آزمون کای-اسکوئر تفاوت معناداری را بین اعتقاد به شکستن هنجارهای مرسوم در جامعه در مورد زنان و مصرف پنهانی سیگار نشان می‌دهد، به طوری که کسانی که هنجارهای موجود را بیشتر قبول دارند، این موضوع را نیز بیشتر از مردم جامعه مخفی نگاه می‌دارند. ضریب همبستگی d سامرز $0/23-$ با سطح معناداری $99/9$ در سطح این رابطه را تایید می‌کند.

در تحلیل رگرسیون مصرف پنهانی سیگار شش متغیر به طور همزمان بر متغیر وابسته مصرف پنهانی سیگار مؤثرند. ضریب تعیین به دست آمده معادل $0/43$ است و ضریب تبیین اصلاح شده آن 41 درصد است. بر اساس نتیجه به دست آمده می‌توان گفت، 43 درصد از تغییرات حاصل در متغیر وابسته توسط متغیرهای به دست آمده تبیین می‌شود.

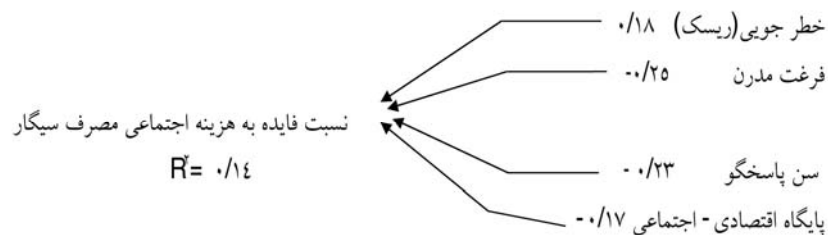
نسبت فایده- هزینه اجتماعی مصرف سیگار

گزینش رفتارهای نابهنجار بیشتر با تکیه بر ویژگیهای رفتار کجروانه و نیز ویژگیهای فردی کجرو صورت می‌گیرد. بدین معنا، کجرو برای اقدام به رفتار کجروانه هم هزینه‌ها و پیامدهای منفی و هم فایده‌ها و پیامدهای مثبتی را در ازای این رفتار عایدش می‌شود، می‌سنجد. حاصل آنکه، دست یازیدن یا مبادرت نکردن رفتاری کجروانه، تا حد زیادی بستگی به نسبت نهایی تفاضل میان سود و ضرر حاصل از رفتارهای نابهنجار مزبور دارد (نگاه کنید به: سلیمی و داوری، ۱۳۸۳، ص ۲۸۳) در این مقاله فقط هزینه‌ها و فایده‌های اجتماعی مورد نظر است و سپس از نسبت فایده - هزینه اجتماعی مصرف سیگار به این متغیر دست یافتیم. رابطه گروه سنی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی با نسبت فایده - هزینه اجتماعی در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵: رابطه نسبت فایده- هزینه اجتماعی با گروه سنی پایگاه اقتصادی - اجتماعی

متغیرها	میانگین	تعداد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
گروه سنی	نوجوان	۱۴/۶۸	۴۱	۲/۰۶۷	۲۹/۲۰۷
	جوان	۱۹/۱۶	۲۰۱	۴/۰۴۰	
	میانسال	۲۲/۶۷	۷۲	۸/۳۲۸	
	بزرگسال	۲۵/۷۶	۲۱	۷/۲۸۶	
عاملیت	کم	۲۲/۷۸	۴۵	۷/۲۶	۱۱/۶۳۱
	متوسط	۲۱/۵۷	۵۴	۷/۳۳	
	زیاد	۱۸/۸۳	۲۲۸	۵/۰۱	
پایگاه اقتصادی- اجتماعی	پایین	۲۲/۶۰	۷۸	۷/۵۹۴	۱۲/۰۲۲
	متوسط	۱۹/۰۱	۲۵۱	۵/۱۸۳	
	بالا	۱۷/۴۳	۷	۲/۹۹۲	

نتایج حاصل از آزمون های استنباطی مبین آن است که میانگین فایده - هزینه اجتماعی مصرف سیگار در گروه های سنی تفاوت معناداری دارد؛ به طوری که میانگین فایده- هزینه برای نوجوانان بیشتر از سایر گروه های سنی است. میانگین نسبت فایده- هزینه مصرف سیگار در پایگاه های مختلف اقتصادی- اجتماعی تفاوت آماری معناداری را نشان می دهد، به طوری که هر چه پایگاه اقتصادی- اجتماعی فرد پایین تر بیاید، میانگین نسبت فایده- هزینه مصرف سیگار برای او بیشتر خواهد بود. از طرف دیگر ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شده بین دو متغیر میزان تحصیلات پاسخگویان و فایده- هزینه - اجتماعی مصرف سیگار، رابطه معنادار و معکوسی را نشان می دهد. به طوری که با افزایش سطح تحصیلات پاسخگویان، نسبت فایده- هزینه اجتماعی مصرف سیگار کاهش می یابد. در تحلیل رگرسیون چند متغیری نسبت فایده- هزینه اجتماعی مصرف سیگار، چهار متغیر بطور همزمان وارد معادله رگرسیون شده و ضریب تبیین بدست آمده برابر ۱۴ درصد و ضریب تبیین اصلاح شده ۱۱ درصد است. متغیرهای ریسک، شکل فراغت، سن پاسخگو و پایگاه اقتصادی- اجتماعی بر متغیر نسبت فایده- هزینه اجتماعی مصرف سیگار مؤثر است.

میزان سیگار مصرفی

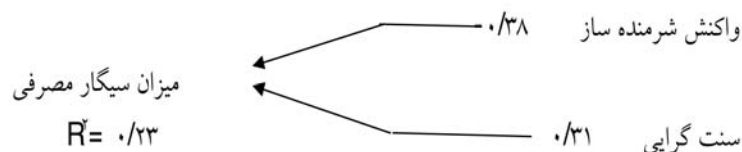
افراد سیگاری با توجه به تعداد سیگار مصرفی به سیگاری قهار (کسی که در شبانه روز بیش از ۲۰ نخ سیگار می کشد) و غیرقهار تقسیم می شوند (امامی و دیگران، ۱۳۸۲، ص ۴۸) رابطه بین میزان سیگار مصرفی با پیوند افتراقی، خطر جویی و هنجارشکنی در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶: رابطه میزان سیگار مصرفی با پیوند افتراقی، خطر جویی و هنجارشکنی

تعداد سیگار مصرفی				متغیرها	
۲۰ نخ و بیشتر	۱۰ تا ۲۰ نخ	۵ تا ۱۰ نخ	کمتر از ۵ نخ		
۶/۵	۱۹/۴	۳۳/۹	۴۰/۳	کم	پیوند افتراقی
۵/۵	۲۳/۶	۲۵/۵	۴۵/۵	متوسط	
۱۰	۲۴	۳۰	۳۶	زیاد	
۸/۱	۲۴/۳	۴۰/۵	۲۷	کم	خطر جویی
۳/۹	۱۵/۷	۲۵/۵	۵۴/۹	متوسط	
۹/۲	۲۳/۷	۲۶/۳	۴۰/۸	زیاد	
۶/۲	۱۵/۶	۴۶/۹	۳۱/۲	کم	هنجار شکنی
۵/۶	۱۶/۷	۱۶/۷	۶۱/۱	متوسط	
۱۱	۲۷/۴	۳۰/۱	۳۱/۵	زیاد	

نتایج حاصل از این جدول نشان می دهد بین میزان همنشینی و مصاحبت با افراد سیگاری (پیوند افتراقی) و تعداد سیگار مصرفی تفاوت معناداری وجود ندارد. به عبارت دیگر، میزان متفاوت معاشرت با افراد سیگاری، تأثیری در تعداد مصرف سیگار نشان نمی دهد. مقدار کای اسکوئر و ضریب معناداری این جدول نشان دهنده آن است که فرض صفر، یعنی فرض فقدان رابطه، رد نمی شود ($\text{Sig} = ۰/۸۷$).

$F(2, 42) = ۲/۴۲$ ، $df=۶$ ، X^2). اما آزمون کای-اسکوئر تفاوت معناداری را بین اعتقاد و عمل به شکستن هنجارهای مرسوم در جامعه در مورد زنان و تعداد سیگار مصرفی نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، بین میزان اعتقاد و عمل به شکستن هنجارها و میزان مصرف سیگار همبستگی مستقیمی مشاهده می‌شود، به طوری که پاسخگویانی که بیش از دیگران به شکستن هنجارها اعتقاد دارند، سیگار بیشتری نیز مصرف می‌کنند. ضریب همبستگی V کرامر نیز رابطه بین دو متغیر را در حد $۰/۲۳$ در سطح معناداری $۰/۰۰۹$ نشان می‌دهد. از طرف دیگر، بر اساس آزمون آماری کای-اسکوئر محاسبه شده بین میزان خطرجویی و تعداد سیگار مصرفی تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. به عبارت دیگر میزان خطر جویی پاسخگویان تاثیری در تعداد سیگار مصرفی آنان ندارد. در نتیجه فرض صفر یعنی فقدان رابطه بین این دو متغیر رد نمی‌شود. به این معنا که زنان دنبال ریسک و خطرجویی و کسب این موقعیتها نیستند. در تحلیل رگرسیون دو متغیر بطور همزمان بر متغیر وابسته تعداد سیگار مصرفی مؤثرند. ضریب تبیین به دست آمده معادل ۲۳ درصد و ضریب تبیین اصلاح شده آن ۲۲ درصد است. بر اساس نتیجه به دست آمده می‌توان گفت، ۲۳ درصد از تغییرات حاصل در متغیر وابسته توسط متغیرهای بدست آمده تبیین می‌شود.

نتیجه گیری

در پی تبیین علل اجتماعی مصرف سیگار در بین زنان، پژوهش حاضر بر دو دسته از نظریه‌ها تکیه داشت. در یک سطح، با استفاده از نظریه های گیدنز و دموکراتیزه شدن حوزه‌های زندگی به موضوع سنت‌زدایی و ریسک و تاثیر سنت‌زدایی در عاملیت و هنجارشکنی پرداخته‌است. نظریه‌های انحرافات نیز در کنار نظریه‌های یاد شده مورد توجه قرار گرفت: نظریه‌های پیوند افتراقی سادرلند، واکنش شرمنده‌ساز برایت‌وایت و گزینش عقلانی. سپس با در ارتباط قراردادن متغیرهای مستقل: گروههای سنی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، میزان تحصیلات، عاملیت، سنت‌زدایی، هنجارشکنی، پیوند افتراقی، واکنش شرمنده‌ساز و خطرجویی با متغیرهای وابسته: سن شروع مصرف سیگار، نسبت فایده-هزینه اجتماعی، الگوی مصرف سیگار، تعداد سیگار مصرفی و مصرف پنهانی سیگار به ۱۵ فرضیه رسیدیم که همگی آنها مبتنی بر نظریه‌های اشاره شده‌اند. در بررسی میزان سنت‌زدایی، مشخص شد که هر چه افراد

سنت‌زداتر باشند، میزان مصرف پنهانی سیگارشان نیز کمتر خواهد شد. به عبارت دیگر، افراد (زنان) سنت‌زداتر بیشتر سیگارشان را به صورت علنی و آشکار می‌کشند و واهمه آنها از آشکار شدن این موضوع کمتر است. این مورد در زنان با میزان عاملیت بالا نیز صدق می‌کند، یعنی هر چه میزان عاملیت فرد افزایش یابد، مصرف پنهانی فرد کمتر خواهد بود. الگوی مصرف در افرادی که دارای عاملیت بالایی باشند، بیشتر به صورت روزانه است و سن شروع مصرف سیگار در این افراد پایین می‌آید. این خود نشانگر آن است که آزادی عمل و استقلال بیشتر سبب پایین آمدن سن شروع مصرف سیگار می‌شود. ارتباط هنجارشکنی با تعداد سیگار مصرفی و مصرف پنهانی سیگار نشان می‌دهد که هر چه میزان هنجارشکنی فرد بیشتر باشد، تعداد مصرف سیگار نیز بالاتر می‌رود و مصرف پنهانی فرد کاهش می‌یابد، یعنی مصرف علنی و آشکار او بیشتر می‌شود. مارگولیز (۲۰۰۴) در پژوهش خود عنوان می‌کند که در این زمان مردان و زنان هر دو وقت زیادی را بیرون از خانه صرف می‌کنند و این فرصتی برای هر دو گروه دختر و پسر ایجاد می‌کند تا از راهی که والدینشان دوست دارند آنان در آن قرار گیرند، دوری گزینند و بر ضد هنجارهای بزرگسالان شورش کنند. تعداد سیگار مصرفی فرد با افزایش میزان همنشینی او و همچنین افزایش خطرجویی تغییری نمی‌کند، یعنی خطرجویی و پیوند افتراقی با تعداد سیگار مصرفی رابطه معناداری را نشان نداد و فرضیه‌های مذکور رد شد. از طرف دیگر مشخص شد، هر چه میزان واکنش شرم‌منده ساز به فرد بیشتر باشد، امکان مصرف پنهانی او نیز بالاتر خواهد رفت. به علاوه متوجه شدیم که سن شروع مصرف سیگار در جوانترها و پایگاههای اقتصادی-اجتماعی بالاتر و افراد دارای عاملیت بیشتر، پایتتر است. همچنین معلوم شد که افزایش میزان عاملیت افراد سبب تغییر الگوی مصرف آنان از گهگاهی به روزانه می‌شود. پژوهش امامی و دیگران (۱۳۸۲) نیز نشان داد که شیوع مصرف سیگار در افراد ۱۵ سال و بالاتر در هر دو جنس با افزایش سن افزایش می‌یابد، در سنین ۳۵-۴۴ سالگی به اوج خود می‌رسد و سپس سیر نزولی پیدا می‌کند.

نسبت فایده-هزینه اجتماعی مصرف سیگار برای گروههای جوانتر، پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایتتر، بیشتر است. یعنی هر چه سن فرد کمتر، پایگاه اقتصادی-اجتماعی اش پایتتر و هر چه تحصیلات فرد پایتتر، فایده‌های اجتماعی مصرف سیگار نسبت به هزینه‌های آن برای او بیشتر خواهد شد. که در اینجا می‌توان گفت مصرف سیگار برای این گروهها کارکرد جبرانی دارد. دنسکام (۲۰۰۱) نیز در پژوهش خود نشان داد که سیگار کشیدن بسیاری از جوانان برای غلبه بر هویت‌های نامشخص آنان مفید واقع می‌شود. از میان متغیرهای وابسته، متغیر مصرف پنهانی سیگار با بیشتر متغیرهای مستقل رابطه معناداری نشان داده‌است. به طوری که افراد با عاملیت بیشتر، سنت‌زدایی بیشتر و هنجارشکنی بیشتر مصرف آشکار سیگارشان نیز بیشتر می‌شود. از سوی دیگر، بروز واکنشهای اجتماعی شدید،

گرایش به مصرف پنهانی سیگار را تشدید می‌کند. به طور کلی تمام فرضیه‌های مذکور به غیر از فرضیه‌های شماره ۱۴ و ۱۵ تایید شد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که شش متغیر واکنش شرمنده ساز، عاملیت، هنجارشکنی، رهایی از فشارعصبی، سیگاری بودن همسر و ریسک به طور همزمان بر مصرف پنهانی سیگار مؤثرند. واکنش شرمنده ساز با (۰/۴۴ درصد) و هنجارشکنی (با ۰/۳۳- درصد) بیشترین سهم را در تبیین متغیر یاد شده داشته‌اند. این متغیرها ۴۳ درصد متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. در تبیین تعداد سیگار مصرفی دو متغیر واکنش شرمنده ساز و سنت‌گرایی وارد معامله رگرسیونی شده‌اند که این متغیرها ۲۳ درصد متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. تحلیل رگرسیون سن شروع مصرف سیگار نشان داد که دو متغیر سن پاسخگو و عاملیت بر آن مؤثرند و این متغیرها نیز ۲۰ درصد متغیر وابسته را تبیین می‌کند. در تبیین نسبت فایده-هزینه اجتماعی مصرف سیگار چهار متغیر خطرجویی، شکل فراغت، سن پاسخگو و پایگاه اقتصادی-اجتماعی وارد معادله‌ای رگرسیونی شده‌اند که این متغیرها ۱۴ درصد متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند.

منابع

۱. ابادینسکی، هوارد (۱۳۸۴) مواد مخدر، نگاه‌های اجمالی، ترجمه جلیل کریمی مهدی دهقانی کاظمی، محمد علی زکریایی و علی قراخانی، تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
۲. امامی، حبیب و سونیا حبیبیان و پیام صالحی و فریدون عزیزی (۱۳۸۲) الگوی مصرف سیگار در یک منطقه شهری تهران، سال ۱۳۸۰، مطالعه قند و لیبید تهران در «پژوهش در پزشکی» (مجله پژوهشی دانشکده پزشکی) دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی، سال ۲۷، شماره ۱، صص ۵۱-۳۲.
۳. برونو، فرانک (۱۳۷۳) فرهنگ توصیفی اصطلاحات روانشناسی، مترجمان مهشید یاسایی و فرزانه طاهری، تهران: طرح نو.
۴. پیرسون، کریستوفر (۱۳۸۰) معنای مدرنیت / گفت و گو با آنتونی گیانز، ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران: کویر.
۵. حیدری، غلامرضا و هومن شریفی و مصطفی حسینی و محمد رضا مسجدی (۱۳۸۱) بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به مصرف سیگار در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران سال ۱۳۸۱، گزارش پایانی، منتشر نشده.
۶. دیباجی فروشانی، شکوه (۱۳۸۷) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مصرف سیگار در بین زنان و دختران در سطح شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی در رشته مطالعات زنان
۷. رابینگتن، ارل و مارتین واینبرگ (۱۳۸۲)، رویکردهای نظری هفت گانه در بررسی مسائل اجتماعی، مترجم رحمت ا... صدیق سروستانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران

۸. روجک، کریس (۱۳۸۸)، نظریه فراغت اصول و تجربه ها، ترجمه عباس مخبر، تهران: معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی
۹. سلیمی، علی و محمد داوری (۱۳۸۵)، *جامعه شناسی کجروی*، ویرایش دوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۱۰. سید فاضل پور، سیده فاطمه و محمد تقی مقدم نیا و فیروز نصیر زاده (۱۳۸۳) *بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان در ارتباط با سیگار کشیدن*، در مجله پزشکی قانونی، دوره ۱۰، شماره ۳۲، صص ۹۹-۱۲۰
۱۱. شریفی، هومن و غلامرضا حیدری و حبیب امامی و محمد رضا مسجدی (۱۳۸۵) *بررسی الگوی مصرف محصولات دخانی-سیگار، قلیان - در شهر تهران- ۱۳۸۵ آیا مصرف قلیان رو به افزایش است؟* در دست انتشار.
۱۲. صدیق سروستانی، رحمت ا... (۱۳۷۹) *فرا تحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران در نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۵، بهار و تابستان ۱۳۷۹، صص ۱۰۳-۶۷
۱۳. صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۳) *آسیب شناسی اجتماعی، جامعه شناسی انحرافات اجتماعی*، تهران: انتشارات آن.
۱۴. صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۲) *بررسی وضع موجود سوء مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان استان تهران*، تهران: وزارت آموزش و پرورش معاونت تربیت بدنی و تندرستی.
۱۵. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸) *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
۱۶. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۹) *جهان رها شده: گفتارهایی درباره یکپارچگی جهانی*، ترجمه علی اصغر سعیدی و یوسف حاجی عبدالوهاب، تهران: نشر علم و ادب.
۱۷. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴) *چشم اندازهای جهانی*، ترجمه محمد رضا جلالی پور، تهران: نشر طرح نو.
۱۸. ممتاز، فریده (۱۳۸۱)، *انحرافات اجتماعی: نظریه ها و دیدگاهها*، تهران: شرکت سهامی انتشار
۱۹. نیک گهر، عبدالحسین (۱۳۸۳) *مبانی جامعه شناسی*، تهران: توتیا
20. Denscombe, Martyn (2001) uncertain identities and health risking behaviour: the case of young people and smoking in late modernity, the British journal of sociology, volume 52, issue 1 march 2001. pp: 157-77
21. Margulies, Emily (2004) "The Sociology of Why I smoke: Theoretical Reflections on a Deadly Habit", presented to the 1st Annual Conference-workshop of the social theory forum, Umass Boston, April 7, 2004 (panel)
22. Sadeghi, soheila (1996), women and crime in Iran: the effect of the circumstances of women,s occupation on crime, theses (P.H.D), university of Manchester, faculty of economic and social studies, Dept of social policy Manchester, U.K.